

**ԳՐՔԵՐԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ. КНИЖНОЕ ОБОЗ  
РЕНИЕ.  
BOOK REVIEWS**

---

**ՀԱՍԱՐԱԿԱԳԻՏԱԿԱՆ ԿԱՐԵՎՈՐ ՁԵՌՔԵՐՈՒՄ**

Ժողովրդագիտությունը ամեն մի ժողովրդի, ազգի մասին գիտություն է, որ նաև հասարակական գիտությունների մի ուրույն բնագավառ է՝ իր մոտեցումներով և սկզբունքների կիրառությամբ: Հայաստանի պատմությունը մարդկության կացության ամենահետաքրքիր երևույթներից է ոչ միայն իր անհիշելի ժամանակների մեջ և իր բնօրրանում, այլև իր մշակույթով ու հոգևոր արժեքներով, մի արարող ժողովուրդ, որ հազարամյակներ ի վեր ստեղծում է, ստեղծագործում, միշտ հոգևոր ու յուրօրինակ:

Եվ հիմա էլ դժվարին, այս մաքառումի մեջ ի վիճակ է ի տես հանել իր մտքի գանձերն ու հոգու գոհարները, դրանց մասին երբեմնի լրջմիտ և տեղին ասվածները:

Հայտնի է, որ մեր հոգևոր մշակույթի պատմությանը նվիրվել են տարբեր բնույթի ու ընդգրկման աշխատանքներ, ընդ որում թե՛ հայ և թե՛ այլազգի գիտնականների, բանահավաքների, հրատարակիչների ձեռքով: Ավելին, այդ աշխատանքները վերաբերում են ոչ միայն մեր ժողովրդի ընդհանուր պատմությանն ու մշակույթին, այլև նրա տարբեր շրջանների հոգևոր, ազգագրական ու բանահյուսական իրողությունների հավաքմանն ու ու քննությանը: Հրապարակի վրա են հայ ազգագրության, հայկական հեքիաթների և բանահյուսական նյութերի բազմահատորյակներ, որոնք առանձին-առանձին արժեքներ են: Հայոց դյուցազնական վեպի պատումների համահավաք և մասերով տպագրությունը հայ գիտնականի սեղանի գրքեր են:

Հրապարակի վրա է տքնաջան և ազնիվ աշխատանքի սովոր գիտնական Ա. Յու. Սարգսյանի նախաձեռնությամբ և անմիջական մաս-

նակցությամբ երեք նոր գիրք (հատորներ՝ 10, 11 և 12), որ ընդգրկում են հայոց արցախական աշխարհի առկայություն բանահյուսությունը<sup>1</sup>:

Բազմահատորակի հիշյալ հատորները (նաև հետագա՝ հ. 13), ինչպես նշվում է հ. 10-ի «Երկու խոսք»-ում, «նվիրվում է մայր բուհի (իմա՝ Արցախի համալսարանի) հիմնադրման 50-ամյակին, ընդգրկում է Արցախի ժողովրդագիտության երեք բնագավառներին՝ ազգագրությանը, բանահյուսությանը և բարբառին վերաբերող և առնչվող այն հիմնական ուսումնասիրությունները, ժողովածուները, հոդվածները, գիտական զեկուցումները, ճանապարհորդական նոթերը, հուշագրությունները և այլ նյութերը, որոնք գրառվել ու հրատարակվել են հայ և օտարազգի տարբեր ազգագրագետների, բանագետների ու բանահավաքների, բարբառագետների, այլ բնագավառների գիտնականների, հասարակական ու եկեղեցական գործիչների, ճանապարհորդների, գրողների, Շուշի քաղաքի և որոշ գյուղերի ուսումնական հաստատությունների ուսուցիչների ու տեսուչների կողմից 19-րդ դարի կեսերից առ այսօր» (էջ 3):

Փաստորեն, նման մի գրքի հատոր առ հատոր հրապարակումը այլ բան չէ, քան ամբողջացում մեկ ընդգրկուն թեմայի, որ վերաբերում է հայ իրականության մի ամբողջական մասի հոգևոր արժեքների՝ տարբեր ժամանակներում կատարվածի վերհանմանը, գնահատությանը, այսօր էլ՝ ամբողջացմանը:

Այդ ամբողջացումը տքնաջան աշխատանքի արդյունք է, արժանի ամեն կարգի դրվատանքի ու գովասանքի՝ իսկական բանասիրական-գիտական ներդրում հայ գրավոր մշակույթի այդ անդաստանում, ի սպաս հետագա սերունդների իմացության և ուսումնասիրողների ձեռնարկելիք գործի:

Հիշյալ հատորներում ընդգրկված նյութերը, ըստ գիտությանը հայտնի լինելու հանգամանքի, երկու կարգի են՝ նախկինում, տարբեր ժամանակներում լույս տեսած բանահյուսական աշխատանքներ, և նորերը, իսկ ըստ բովանդակության՝ մշակույթ, բանավոր խոսք ու ասք, իմաստություն ու վարք, առավել ևս՝ բարբառ:

---

<sup>1</sup> «Արցախի ժողովրդագրությունը», Ստեփանակերտ, 2022, հ. 10 (Բանահյուսություն), Արցախի պետ. համալս. հրատ., 794 էջ: Նույնը՝ 2023, հ. 11 (Բանահյուսություն), Արցախի պետ. համալս. հրատ., 792 էջ: Նույնը՝ 2023, հ. 12 (Բանահյուսություն), Արցախի պետ. համալս. հրատ., 768 էջ:

10-րդ հատորում ընդգրկված են դեռևս 1971 թ. լույս տեսած «Լեռնային Ղարաբաղի բանահյուսությունը»՝ Մ. Գրիգորյանի աշխատասիրությամբ, և Ա. Ղազինյանի «Արցախ» («Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն, նյութեր և ուսումնասիրություններ», հ. 15, Ե., 1983) աշխատությունները:

11-րդ հատորը ներառում է բանահավաք Լ. Հարությունյանի «Նըշխարներ Արցախի բանահյուսության»՝ հինգ գրքով (գիրք 1, Ե., 1991, գիրք 2, Ստեփանակերտ, 2004, գիրք 3, Ստեփանակերտ, 2007, գիրք 4, Ստեփանակերտ, 2009, գիրք 5, Ստեփանակերտ, 2011) լույս տեսած աշխատությունը:

12-րդ հատորում «ընդգրկված է Ա. Սարգսյանի «Արցախի բանահյուսությունը» (Երևան, 2015, 784 էջ) ժողովածուն» (տե՛ս սույն հատորի էջ 4): Այն բաժանված է երեք (թեմատիկ՝ բովանդակային) բաժին հանդիսացող բանահյուսության՝ վիպական, քնարական և ասույթաբանական, ընդ սմին՝ վիպական են համարվում ժողովրդական հեքիաթները, ավանդությունները, առակները և զվարճախոսությունները, քնարական են խաղիկները և «չափածո այլ ստեղծագործությունները», ասույթաբանական՝ առած-ասացվածքներն ու անեծքները, օրհնանքներն ու բարեմաղթանքները, շուտասելուկները և այլն: Հեղինակը, ինչպես կարելի է նկատել, հանդես է բերել բանամահյուսական ու ժանրային (տեսակային) յուրօրինակ դասակարգում, որ ավանդականի հետ աչքի է ընկնում նոր մոտեցումով:

Այս գիրքը, ի տարբերություն, տվյալ դեպքում, մյուս երկուսի, որ թեկուզ առանձին լույս տեսածի վերահրատարակում է, ամբողջությամբ նորություն է ոչ միայն հայ բանագիտության, այլև, հարկ ենք համարում ընդգծել, բարբառի տեսանկյունից: Նրանում հեղինակը հանդես է բերել նյութի հանդեպ մեծ հոգածություն, իրազեկություն, նյութի քննության մանրամասնություն և համակողմանիություն, այն շարադրանքի և ներկայացման համար անդուլ աշխատանքի արգասիք է: Նրանում ընթերցողը կգտնի տարածքի հոգևոր մշակույթի («բանահյուսության») վերաբերյալ, ինչպես ասում են՝ ամեն ինչ, ստույգ ու վստահելի ոչ միայն ընթերցողի, այլև թեմատիկ ուսումնասիրողի համար:

Այս գրքերի նյութերում, ինչ խոսք, մեզ առավել գրավողը լեզուն է, բարբառի յուրահատկությունները (բարբառին նվիրված է հ. 14-ը):

Ղարաբաղի բարբառը հայերենի խոշոր բարբառներից է, ունի հատկանիշների զգալի տարբերություններ, որոնք հատկապես տարա-  
ժամանակյա կտրվածքում ներկայացնում են որոշակի հետաքրքրություն:  
Այդ բարբառը իր ենթաբարբառներով և խոսվածքներով ուսումնասիր-  
ված է թե՛ մենագրական աշխատություններում, թե՛ գիտական հոդված-  
ների ձևով: Բարբառին տիրապետող և բուն ուսումնասիրողների (Ղա-  
րաբաղի բարբառի մասնագետների) կարծիքով լեզվական այդ տար-  
բերակի շատ երևույթներ դեռևս մնում են քննելի:

Տարբեր տարիների իմ այս կամ այն աշխատանքի բերումով ես  
հարկ եմ ունեցել առնչվելու այս հատորներում տեղ գտած աշխատու-  
թյուններին, որոնք այս տեսքով, վերստին ուշադրության առնվելու հա-  
մար պետք է սովորական իմաստով, պարզապես շնորհակալ լինել  
կազմողին, հրատարակողներին նմանը քիչ ունեցող ու ամբողջական մի  
գործի համար: